

5 Λογιότητα και Αρχαιότητα στη γλώσσα των τραπεζικών συμβάσεων

Κωνσταντίνα Α. Βαδάση, Κατερίνα Θ. Φραντζή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η λογιότητα στη νεοελληνική, που άλλοτε συνδέεται και άλλοτε όχι με την αρχαιότητα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2018: 33–35), δυσχεραίνει πολλές φορές την ύπαρξη αυστηρών ορίων ανάμεσα σε παλαιότερα και νεότερα γλωσσικά συστήματα, επιτρέποντας έτσι την ύπαρξη φάσματος από το λόγιο στο δημώδες, μέσα στο οποίο (μετα)κινούνται οι ποικιλίες της γλώσσας. Η νομική γλώσσα φαίνεται να εμφανίζει το λόγιο στοιχείο σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλες γλωσσικές ποικιλίες, με άλλοτε περισσότερους και άλλοτε λιγότερους αρχαϊσμούς. Η μεταγραφή της γλώσσας των νομικών κειμένων από την καθαρεύουσα στη δημοτική, που υπήρξε το ζητούμενο από τις αρχές ακόμα του περασμένου αιώνα, παρά το εύρος των διαφωνιών (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1977: 15, Κατσιμαλή και Παναρέτου, 1999: 171, Μαθίας 1983: 166–168, Σιαμκούρης 1983 κ.ά.), οδήγησε στην ανάγκη θεσμικής παρέμβασης για την ομαλοποίηση της διαδικασίας. Το αντικείμενο της μελέτης αυτής είναι η διερεύνηση σχετικά με την εναρμόνιση, από τους συντάκτες νομικών κειμένων, με τους ρυθμιστικούς καταλόγους γλωσσικών στοιχείων που προτάθηκαν κατά καιρούς από τους/τις ειδικούς (Χρηστίδης 1963, Μάνεσης 1999, Φόρης 1977 & 1988, Σταυράκης 2010, Αρμόδια Επιτροπή 1986 κ.ά.). Έτσι, στην παρούσα μελέτη, εφαρμόζεται και διερευνάται το θέμα στο σώμα κειμένων των τραπεζικών συμβάσεων BanCo (Βαδάση & Φραντζή 2017). Από τα αποτελέσματα της επεξεργασίας φαίνεται ότι η νομική γλώσσα αναπτύσσει τη δική της ταυτότητα χωρίς την ακριβή εναρμόνιση με τις προτάσεις των ειδικών για τη μεταγραφή της. Εξάγονται, έτσι, ενδιαφέροντα γλωσσικά φαινόμενα σχετικά με τη χρήση των χαρακτηριστικών της συνθετικής καθαρεύουσας έναντι της αναλυτικής δημοτικής, όπως, για παράδειγμα, οι μετοχές όλων των χρόνων, η αρχαϊκή κλίση, η χρήση ουσιαστικών αντί ρημάτων κ.ά. Η νέα αυτή πληροφορία οδηγεί στην ανάγκη ένταξης των παρατηρούμενων μορφολογικών ποικιλιών στα σχετικά λεξικά. Για το σκοπό αυτό, επιλέγεται το μορφολογικό λεξικό της ελληνικής έκδοσης του συστήματος ανάλυσης κειμένων UNITEX, το οποίο, στο πλαίσιο προγραμματισμένης εργασίας, θα ενημερώνεται με τα εξαγόμενα γλωσσικά φαινόμενα.

Erudition and archaicity in the language of bank contracts

Constantina A. Vadasi, Katerina T. Frantzi

ABSTRACT

Erudition in Modern Greek, which is sometimes associated with archaicity and sometimes not (Anastasiadi – Symeonidi & Fliatouras 2018: 33–35), often hinders the existence of strict boundaries between older and newer language systems, thus allowing the existence of a range from scholarly to colloquial language, within which the linguistic varieties ‘move’. The legal language appears to display the scholarly element to a greater degree than other language varieties, with various amounts of archaisms in it. The transcription of the language of legal texts from “katharevousa” (scholarly language) to demotic (vernacular language), which was a challenge ever since the beginning of the previous century, despite the range of disagreements (Anastasiadi-Symeonidi 1977: 15, Katsimali & Panaretou

1999: 171, Matthias 1983: 166–168, Siamkouris 1983 etc.), led to the need for institutional intervention for the normalization of the procedure. The object of this study is to investigate whether the writers of legal texts conform to the regulatory lists of linguistic elements suggested at times by specialists (Christidis 1963, Manesis 1999, Foris 1977 & 1988, Stavrakis 2010, Competent Committee 1986 etc.). Therefore, in the present study, this issue is being applied and investigated in the linguistic corpus of bank contracts BanCo (Vadasi & Frantzi 2017). The results of processing show that the legal language is developing its own identity, without strictly conforming to the specialists' suggestions regarding its transcription. Thus we can deduce interesting linguistic phenomena concerning the use of the characteristics of synthetic "katharevousa" (scholarly language) versus analytic demotic (vernacular language), such as, for instance, participles in all tenses, archaic conjugation, use of nouns instead of verbs etc. This new information leads to the need for integrating the observed morphological varieties to the corresponding dictionaries. To achieve that, the morphological dictionary of the Greek edition of the text analysis system UNITEX is selected, which, in the context of programmed work, will be updated with the deduced linguistic phenomena.

0 Εισαγωγή: Ορίζοντας το λόγιο, τον αρχαϊσμό, την καθαρεύουσα, τη δημοτική και τη νεοελληνική

Η βιβλιογραφία που αφορά το πέρασμα της νομικής γλώσσας από την καθαρεύουσα στη δημοτική/νεοελληνική εμφανίζει μια σειρά από όρους, οι ορισμοί των οποίων κρίνουμε ορθότερα να δοθούν εξ αρχής προκειμένου να μην προκύψουν νοηματικές συγχύσεις. Πρόκειται για τους όρους: αρχαϊσμός/αρχαϊκό στοιχείο, λόγιο στοιχείο, δημοτική, νεοελληνική γλώσσα και καθαρεύουσα. Ο όρος δημοτική (γλώσσα) χρησιμοποιείται πολλές φορές αντί του όρου νεοελληνική (γλώσσα). Αν και πρόκειται για διαφορετικούς όρους, απαντούν πολλές φορές στη βιβλιογραφία ως συνώνυμοι. Έχουν όμως διαφορές που κρίνουμε σκόπιμο να υπογραμμιστούν.

Ορίζοντας την καθαρεύουσα γνωρίζουμε πως είναι ένα τεχνητό γλωσσικό σύστημα που τυπικά έληξε το 1976. Σύμφωνα με την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1977: 12–13) είναι λάθος να πιστεύουμε ότι η καθαρεύουσα έχει ενιαία μορφή, διότι οι βαθμίδες εξαρχαϊσμού της είναι πάρα πολλές. Ο κοινός δημοτικός τύπος *αν/εάν δεν μπορώ* αντιστοιχεί σε ποικιλία τύπων της καθαρεύουσας, όπως *αν/εάν δεν ημπορώ*, *αν/εάν δεν δύναμαι*, *εάν μην δύναμαι*, *εάν μην δύνωμαι*. Έτσι, στις χαμηλές βαθμίδες εξαρχαϊσμού ανήκουν οι τύποι της μεικτής, της απλής καθαρεύουσας, το σημαντικότερο μειονέκτημα των οποίων είναι ότι δεν έχουν γραμματική βάση, επειδή είναι ανομοιογενείς, έχουν υπερβολική ποικιλία στο τυπικό και τους λείπει η ενότητα.

Από την άλλη πλευρά, η δημοτική στην Ιστορική Γραμματική του Μ.Τριανταφυλλίδη (1938, σ. 50) διακρίνεται σε τρία βασικά στάδια: α. στον πρώτο δημοτικισμό (18ος—19ος αι.) της εποχής της Τουρκοκρατίας, όπου ζητείται από τους εκπροσώπους της να καλλιεργηθεί η ήδη διαμορφωμένη ζωντανή γλώσσα και να εφαρμοστεί σε όλους τους τομείς (παιδεία, λογοτεχνία, επιστήμη): β. στην ορμητική εποχή του δημοτικισμού (1901–1917), με κύριο εκπρόσωπο τον Ψυχάρη, ο οποίος στις προτάσεις του χαρακτηριζόταν από ακρότητες σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα, υπερβολές τις οποίες προσπάθησε να καθαρίσει ο Εκπαιδευτικός Όμιλος, ο οποίος πρότεινε ένα πιο συντηρητικό, αλλά συνεπές σύστημα της δημοτικής, έχοντας ως βάση τη λογοτεχνική κοινή και γ. στην εποχή του κρατικού δημοτικισμού (1917 έως σήμερα) κατά την οποία η δημοτική καθιερώνεται γενικά στην εκπαίδευση και γίνεται δεκτή από την κοινωνία.

Βασικό χαρακτηριστικό της δημοτικής είναι η διφυΐα που διακατέχει όλα τα επίπεδα λόγου (στη Φωνητική: *φερούγα* αλλά *πτέρυγα*, τη Μορφολογία: *η βρύση - οι βρύσες*, αλλά *η δύναμη-οι δυνάμεις*, τη Σύνταξη: γίνονται δεκτές κάποιες δομές: *εν μέρει*, μετοχή παθητικού ενεστώτα (*αρνούμενος*), στο Λεξιλόγιο: *τζάκι* αλλά και *εστία*, ανάλογα με το ύφος). Στο σημείο αυτό εδράζεται και η μεγάλη παρεξήγηση περί δημοτικής, σύμφωνα με την οποία η δημοτική ταυτίζεται με το χυδαίο και το οικείο, τα οποία δεν είναι τίποτε άλλο παρά δύο από τα πολλά υφολογικά επίπεδα της δημοτικής (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1977, σ. 13–135). Σύμφωνα με το ΛΚΝ, η δημοτική γλώσσα ορίζεται ως η μορφή της νεοελληνικής κοινής γλώσσας, όπως διαμορφώθηκε ιδίως τα τελευταία εκατόν πενήντα χρόνια από τον προφορικό λόγο του Νεοέλληνα και όπως καλλιεργήθηκε στη λογοτεχνία.

Η Γιαννουλοπούλου (2001, σ. 160) υπογραμμίζει ότι συχνά στη βιβλιογραφία υπάρχει η άποψη ότι η κοινή νέα ελληνική αποτελεί προϊόν αλληλεπίδρασης της δημοτικής και της καθαρεύουσας, τη «μέση λύση» που επικράτησε ανάμεσα σε δύο ακραίες εκδοχές για το ποια πρέπει να είναι η επίσημη μορφή της νέας ελληνικής. Θεωρεί την παραπάνω άποψη αστήριχτη, γιατί πιστεύει πως δεν είναι συγκρίσιμα και αλληλεπιδρώντα δύο ανόμοια πράγματα: αφενός υπάρχει μια φυσική γλώσσα, η δημοτική, που αποτελεί εξέλιξη της μεσαιωνικής ελληνικής, και αφετέρου μια γλώσσα που δεν μιλήθηκε ποτέ, όπως ήταν η καθαρεύουσα. Επιπλέον, για να στηριχτεί αυτή η άποψη, επιλέγονται λόγιες επιρροές που παρατηρούνται κυρίως στο λεξιλόγιο ή στη μορφολογία των ονομάτων και των ρημάτων και δεν εντάσσονται αυτές στα γενικά χαρακτηριστικά του συστήματος της νέας ελληνικής. Δέχεται πως η νέα ελληνική, όπως κάθε φυσική γλώσσα, δέχτηκε επιρροές τόσο από ξένες γλώσσες όσο και από την καθαρεύουσα, που για χρόνια κυριάρχησε σε πολλούς χώρους,

όπως στην εκπαίδευση, τη διοίκηση και την επιστήμη· ωστόσο μπόρεσε να ενσωματώσει τις επιρροές αυτές ανάλογα με τις ανάγκες της, διατηρώντας και διαφοροποιώντας όσα στοιχεία της είναι απαραίτητα.

Με άλλα λόγια, τόσο οι διαπιστώσεις περί καθαρεύουσας ότι δεν είναι μία και έχει ποικιλία στο τυπικό της, όσο και οι διαπιστώσεις περί δημοτικής σύμφωνα με τις οποίες η δημοτική έχει πολλά υφολογικά επίπεδα, αλλά και η παρείσφρηση στοιχείων της καθαρεύουσας σε πολλά γλωσσικά επίπεδα της δημοτικής μάς οδηγούν στο συμπέρασμα πως η λογιότητα που διαθέτει η νεοελληνική στον βαθμό που τη διαθέτει δεν ταυτίζεται πάντοτε με τους αρχαϊσμούς που είναι απολιθωμένα στοιχεία/τύποι, που υιοθέτησε/κληρονόμησε από παλαιότερες μορφές της γλώσσας και που επιβιώνουν σε αυτές (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Φλιάτουρας 2018 σ. 23)¹. Το λόγιο στοιχείο δεν είναι πάντοτε αρχαϊκό, το αρχαϊκό όμως στοιχείο σε νεότερες μορφές γλώσσας είναι λόγιο. Τη διάκριση ανάμεσα στις δύο αυτές περιπτώσεις την απαντούμε και στη βιβλιογραφία. Η Παναρέτου (2009) διαθέτει ξεχωριστά κεφάλαια για το λόγιο (σ. 100–102) και το αρχαϊκό στοιχείο (σ. 116–117) στον νομικό λόγο.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί πως η διαδικασία της μεταγραφής απ' τη μία μορφή γλώσσας (καθαρεύουσα) στην άλλη (δημοτική) απασχόλησε πολλούς από αυτούς που εμπλέκονται σε αυτήν για το πώς θα ονομαστεί, σχετίζεται με το αν η δημοτική θεωρείται ξεχωριστή γλώσσα ή όχι (Παναρέτου και Κατσιμαλή 1999: 171) και γι' αυτό στη βιβλιογραφία απαντούν οι όροι *μεταγραφή*, *μεταφορά*, *μετεγγραφή*, *μετάφραση* ή *μεταγλώττιση* με την ίδια σημασία. Εμείς συμβατικά επιλέγουμε τον όρο *μεταγραφή*.

1 Επισκόπηση βιβλιογραφίας

Η βιβλιογραφία που αφορά τη μεταγραφή της ελληνικής νομικής γλώσσας από την καθαρεύουσα στη δημοτική είναι αρκετά πλούσια και αναλύει τα ζητήματα που προέκυψαν από πολλές πλευρές και μπορεί να διαβαστεί με διάφορους τρόπους, ανάλογα με το τι θέλει κανείς να εξετάσει. Μπορεί, για παράδειγμα, να εξετάσει το θέμα ιστορικά τόσο όσον αφορά τις πρώτες ιδιωτικές πρωτοβουλίες για το εγχείρημα της μεταγραφής όσο και τις πιο θεσμικές (*terminus postquem* ορίζεται το 1976). Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες μελέτες, όπως: Χρησιτίδης (1963 και 1984), Μαθίας (1978), Γιαννόπουλος (1984). Επιπλέον, η ίδια η βιβλιογραφία θα μπορούσε να διαιρεθεί σε αυτήν που αφορά: α. το κάθε στάδιο και το κάθε είδος νομικού κειμένου χωριστά, όπως Σύνταγμα, Κώδικες, συμβολαιογραφική ή

¹ Ο όρος *λόγιο (στοιχείο)* στην εργασία μας αντιστοιχεί σε αυτό που οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Φλιάτουρας (2018) ονομάζουν *υψηλό/τυπικό επίπεδο*, ενώ ο όρος *αρχαϊκό* σε αυτό που ονομάζουν *λόγιο*. Ακολουθούμε δηλαδή τη σημασιολογική διαφορά της Παναρέτου (2009).

δικαστηριακή πράξη κ.λπ.: βλ. Μάνεσης (1986), Χρηστίδης (1963 και 1984), Ρώτης (1988)
β. τη νομική γλώσσα εν γένει. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Μάνεσης (1999), Φόρης (1988) κ.ά.

Παρ' όλ' αυτά, ο διαχωρισμός αυτός φαίνεται να μην έχει στεγανά, αφού ένα άρθρο, που σύμφωνα με τη δεύτερη κατηγοριοποίηση αφορά συγκεκριμένο είδος νομικού κειμένου, μπορεί να περιέχει στοιχεία που αφορούν τη νομική γλώσσα εν γένει και αντιστρόφως.

2 Ιστορικά Στοιχεία: η πορεία από την καθαρεύουσα προς τη δημοτική-ΝΕ

Ο Παπαθανασόπουλος (1980, σ. 15) κάνοντας έρευνα σε μία εκτενή βιβλιογραφία για την ιστορία του Δημοτικισμού στη νομική πράξη παραθέτει εξ αρχής τη ρήση του Δημοσθένη² «...δεῖν τὸν ὀρθῶς ἔχοντα νόμον καὶ συνοίσειν μέλλοντα τῷ πλήθει πρῶτον μὲν ἀπλῶς καὶ πᾶσι γνωρίμως γεγράφθαι, καὶ μὴ τῷ μὲν εἶναι ταυτὶ περὶ αὐτοῦ νομίζειν, τῷ δὲ ταυτί...» θέλοντας να μεταφέρει τη φιλοσοφία ότι οι νόμοι ανήκουν στον λαό και ως εκ τούτου θα πρέπει να είναι κατανοητοί πρωτίστως από αυτόν, κάτι που ασπάστηκαν κι άλλοι μελετητές και το χρησιμοποίησαν ως επιχείρημα για να μεταγραφούν οι νόμοι στη γλώσσα του λαού.

Με βάση την ιστορία γνωρίζουμε ότι ως το 1900 υπήρξαν πολλοί από αυτούς που έγραψαν υπέρ της λαϊκής γλώσσας στα νομικά κείμενα, κυρίως Έλληνες της Διασποράς, όπως ο Ρήγας Φεραίος που συνέταξε το γνωστό Σύνταγμα. Περνώντας στον 20ό αιώνα γνωρίζουμε επίσης ότι ήδη το 1901 συντάχθηκε (αλλά δε δημοσιεύθηκε) η πρώτη δικαστική απόφαση στη γλώσσα του λαού από τον πρωτοδίκη Βόλου, Ξεν. Στελλάκη. Ωστόσο, η δημοσίευση της απόφασης εμποδίστηκε στο δικαστήριο, όπως και πολλές άλλες παρόμοιες πρωτοβουλίες που υπήρξαν στη συνέχεια. Ακολούθησαν πολλές ιδιωτικές πρωτοβουλίες για να φτάσουμε στις πιο θεσμικές μετά τη Γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 και κατά την οποία συστήνεται η Αρμόδια Επιτροπή από υψηλά ιστάμενους νομικούς, φιλόλογους και γλωσσολόγους. Μαζί με αυτήν την επιτροπή συστήνονται και άλλες μικρότερες και ειδικότερες, ανάλογα με το είδος νομικού κειμένου. Από τη συγκεκριμένη επιτροπή εκδίδεται ένας κατάλογος γλωσσικών κανόνων σύμφωνα με τον οποίο πρέπει αφενός να μεταγραφούν όλα τα νομικά κείμενα και αφετέρου να γράφουν στο εξής οι νομικοί συντάκτες τη νομική γλώσσα³.

² «...πρέπει ο ορθῶς ἔχων νόμος καὶ μέλλων να ωφελήσῃ τὴν πόλιν να περιέχῃ διατάξεις απλὰς καὶ κατανοητὰς ἀπὸ ὅλους, καὶ να μὴ ἔχῃ ο μὲν εἰς ταύτην τὴν γνώμην περὶ αὐτοῦ, ο δε ἄλλος ἄλλην» ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, ΚΑΤΑ ΤΙΜΟΚΡΑΤΟΥΣ, ΔΗΜ 24.68–71: Γνωρίσματα του καλού νόμου, μετάφρ. Κ.Θ. Αραπόπουλου (1961): Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=83&m=2

³ Λεπτομέρειες για την ιστορία της μεταγραφής σε εκτενέστατο άρθρο (υπό έκδοση).

3 Γλωσσικές προτάσεις – Κανόνες Αρμόδιας Επιτροπής και εφαρμογή

Στην έρευνά μας συγκεντρώσαμε τους κανόνες (φωνητικής, μορφολογίας, σύνταξης και λεξιλογίου) της Αρμόδιας Επιτροπής, αλλά και τις προσωπικές εισηγήσεις/παρατηρήσεις ερευνητών που είτε ανήκαν είτε όχι σε αυτήν ή στα παραρτήματά της και ελέγξαμε κατά πόσο εφαρμόζονται σε νομικά κείμενα των τελευταίων χρόνων, αφού φτιάξαμε ένα ΣΚ (BanCo) που αποτελείται από κείμενα νομικής φύσης και συγκεκριμένα από τραπεζικές συμβάσεις.

Από τους 25 συνολικά κανόνες που αφορούν τη μορφολογία, επιλέξαμε να παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της σύγκρισης μέσα από ένα δείγμα μόλις 5 κανόνων και να παρουσιάσουμε τον τρόπο με τον οποίο χειριστήκαμε προβλήματα που προέκυψαν κατά τη δημιουργία του ηλεκτρονικού μορφολογικού λεξικού του Unitex.

Ονόματα

-Ουσιαστικά

- Θηλυκά

-Τα προπαροξύτονα θηλυκά δεν κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα στη γενική ενικού:

η αλήθεια: της αλήθειας και όχι της αληθείας

Στο BanCo ο καταβιβασμός τόνου υπάρχει, αλλά όχι με συνέπεια:

π.χ. *διενέργειας* (201) – *διενεργείας* (5)
οικογένειας (28) – *οικογενείας* (10)

Αυτό που παρατηρείται είναι ότι σε κάποιες περιπτώσεις οι τύποι για την ίδια πτώση (γενική ενικού) μπορεί να εμφανίζουν σχεδόν ίση κατανομή: πχ *ασφάλειας* (471) – *ασφαλείας* (466). Ο τύπος που παρουσιάζει καταβιβασμό τόνου (λόγιος) εμφανίζεται συνήθως σε συμφράσεις: π.χ. *απόθεμα ασφαλείας, προσωπικό ασφαλείας, λόγοι ασφαλείας, στοιχεία ασφαλείας*. Ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο λόγιος τύπος που αφορά μία σύμφραση εμφανίζεται και χωρίς καταβιβασμό τόνου, γεγονός που δείχνει προσπάθεια/τάση απολογοποίησης: πχ η κατανομή για τη γενική ενικού της λέξης *Επικράτεια* είναι:

Επικράτειας (45) – *Επικρατείας* (118)

από τις οποίες οι 117 απαντούν στη σύμφραση *Συμβούλιο της Επικρατείας*. Παρ' όλ' αυτά απαντά και η σύμφραση *Συμβούλιο Επικράτειας*, αλλά μόνο δύο (2) φορές. Αντιστρόφως, στο παράδειγμα της γενικής ενικού της λέξης *άδεια* βλέπουμε την εξής κατανομή: *άδειας* (937) – *αδείας* (67) με τον τελευταίο τύπο να απαντά κυρίως σε συμφράσεις: *αριθμός αδείας*. Παρόμοια είναι η περίπτωση της λέξης *ακρίβεια* (χωρίς συνίζηση): *ακρίβειας* (10) – *ακριβείας* (4). Η σύμφραση *βαθμός ακριβείας* ίσως έχει να κάνει με τον συνηθισμένο και τον ασυνήθιστο

τύπο, η τονική διαφορά των οποίων συνεπάγεται και σημασιολογική. Ωστόσο, ο λόγιος τύπος απαντά και σε μη συμφράσεις, όπως στη φράση *τέλος αδείας*. Από την άλλη πλευρά, το παράδειγμα της λέξης *επιφάνεια* στο ΒαnCo δίνει την εξής κατανομή: *επιφάνειας* (30) – *επιφανείας* (7) με παρουσία του λόγιου τύπου κυρίως στην έκφραση *δικαιώματα επιφανείας*. Όμως τη σύμφραση *οικονομική επιφάνεια* τη συναντάμε στη γενική ενικού και ως *οικονομικής επιφανείας* (1), αλλά και ως *οικονομικής επιφάνειας* (16). Αξιόλογη είναι και η κατανομή της γενικής ενικού στο όνομα *βοήθεια*: *βοήθειας* (28) – *βοηθείας* (1). Στη σύμφραση *οδική βοήθεια* που είναι κατεξοχήν λόγια έχουμε μόνο τον τύπο *οδικής βοήθειας* και όχι *βοηθείας*. Τέλος, σε περιπτώσεις όπως *ωφέλεια* (44) – *ωφελείας* (16) απαντάμε σε μία σύμφραση σχεδόν ίδια κατανομή: *κοινής ωφέλειας* (26) – *κοινής ωφελείας* (15)

-Επίθετα

- Θηλυκά επίθετα σε –ος δεν υπάρχουν: *η έγγαμη* και όχι *η έγγαμος*, *η ομόρρυθμη* και όχι *η ομόρρυθμος*

Σε αυτόν τον κανόνα δε φαίνεται να υπάρχει πλήρης εναρμόνιση των συντακτών των συμβάσεων με τις οδηγίες, καθώς τα θηλυκά επίθετα σε –ος που αποτελούν κληρονομιά από τα αρχαία τριγενή και δικατάληκτα, δείχνουν να είναι αρκετά λειτουργικά στη νομική γλώσσα. Έτσι για παράδειγμα βρίσκουμε:

- η ανάδοχος [επιχείρηση]* (16) αλλά όχι *η ανάδοχη* (0)
- η ανώνυμος [εταιρεία]* (16) αλλά και *η ανώνυμη* (559)
- η διάδοχος [εταιρεία]* (3) αλλά όχι *η διάδοχη* (0)
- η δικαιούχος [τράπεζα]* (2) αλλά όχι *η δικαιούχα* (0)
- η δικάσιμος [μέρα]* και όχι *η δικάσιμη* (0)

Επίσης απαντούν τα: *η εμπράγματος ασφάλεια*, *η εμπρόθεσμος καταβολή*, *η ενέγγυος πίστωση*, *η έννομος σχέση*, *η εντολοδόχος εταιρεία* (ως ουσιαστικό), *η πιστούχος εταιρεία*, *η προνομιούχος απαίτηση*, *η τοκοφόρος χρονική περίοδος* αλλά και *η τοκοφόρα* (7).

Όπως προκύπτει από τις γραμματικές η ΚΝΕ επισήμως δεν έχει επίθετα τριγενή και δικατάληκτα σε -ος, -ος, -ο, που αποτελούν κληρονομιά από την αρχαία ελληνική. Ωστόσο στη νομική γλώσσα παρά τις οδηγίες προς εναρμόνιση των κειμένων της φαίνεται να είναι αρκετά λειτουργικά κι αυτό γιατί θεωρούνται πιο κατάλληλα στο επίσημο ύφος της. Η Γραμματική του Χατζησαββίδη (2009, § 3.2), ειδικά για τα τριγενή και δικατάληκτα επίθετα σε -ούχος -ούχο θεωρεί πως σχηματίζουν αποκλειστικά θηλυκό σε -α χωρίς κάποια παρατήρηση που να εξαιρεί τη συγκεκριμένη κατηγορία λόγω ύφους. Παρατηρεί μόνο πως ορισμένα επίθετα διατηρούν το θηλυκό σε -ος λόγω στερεοτυπικών εκφράσεων (π.χ. *ειδοποιός διαφορά*). Το ΛΚΝ δίνει κατάληξη στο θηλυκό σε -α. Παρ'όλ'αυτά, η κατάληξη του

θηλυκού σε -ούχα δεν απαντάει πουθενά μέσα στο BanCo, διότι θεωρείται ακραιφνώς λαϊκή.

Ρήματα

- Ο Παθητικός Αόριστος σε -θην, -θης, -θη κ.λπ. γίνεται σε -θήκα, -θήκες, -θήκε κ.λπ. ή -τηκα, -τηκες, -τηκε κ.λπ.

*κλητεύθηκε και όχι εκλητεύθη
υποχρεώθηκε και όχι υπεχρεώθη
αναπτύχθηκε και όχι ανεπτύχθη*

- Αύξηση

-Η Συλλαβική Αύξηση διατηρείται μόνο όταν τονίζεται. Το ίδιο ισχύει και στα σύνθετα:

*συνέταξε αλλά συντάξαμε και όχι συνετάξαμε
υπέγραψαν αλλά υπογράψαμε και όχι υπεγράψαμε*

-Η Χρονική Αύξηση δεν υπάρχει πλέον με τροπή του βραχύχρονου σε μακρόχρονο φωνήεν:

*όφειλε και όχι ώφειλε
άλλαξε και όχι ήλλαξε
ορισμένος και όχι ωρισμένος*

Η τροπή του $\alpha > \eta$ διατηρείται όπου η κατάργησή της θα εμφανιζόταν ως βεβιασμένη:

*ενήγαγε
επήγαγε
προσήγαγε*

Τους δύο αυτούς κανόνες τους συνεχεζαίζουμε, γιατί σε μεγάλο βαθμό σχετίζονται.

Το BanCo συγκεντρώνει αρκετούς τύπους ΑΕ Παθητικού Αορίστου. Μπορεί η χρήση τους να είναι αρκετά περιορισμένη, ωστόσο ο νομικός συντάκτης δε φαίνεται να έχει απαλλαγεί εντελώς από τη χρήση τους. Έτσι έχουμε:

αναμείχθησαν (1) – αναμείχθηκαν (4), αντελήφθη (4) – αντιλήφθηκε (0), αντικατεστάθη (3) – αντικαταστάθηκε (2431), απεδέχθη (2) – αποδέχτηκε (20), απεδόθη (4) – αποδόθηκε (6), αποκτήθησαν (1) – αποκτήθηκαν (42), διεξήχθη (4) – διεξάχθηκε (0), εδόθη (3) – δόθηκε (34), εκυρώθη (1) – κυρώθηκε (208), εκωδικοποιήθη (1) – κωδικοποιήθηκε (3), ελήφθη (5) – λήφθηκε (30), εξεδόθη (5) – εκδόθηκε (81), εξετέθη (5) – εκτέθηκε (0), επανεισήχθη (1) – επανεισάχθηκε (0). Συναντάμε επίσης τους τύπους: επελήφθη, ετροποποιήθη, ήρθη, καταλογίσθησαν, παρελήφθη, παρεσχέθη, περιελήφθη, προσελήφθη, προσετέθη, συνεπληρώθη, συνεστήθη, συνετάχθη, συνήφθη, υπεβλήθη, υπήχθη κ.ά.

Άρα, το θέμα της αύξησης στα ρήματα σχετίζεται με το θέμα των καταλήξεων. Ενδιαφέρει δηλαδή αν αυτές είναι αρχαϊκές ή νεοελληνικές. Κατά την έρευνά μας σε ρηματικούς τύπους στο BanCo ανακαλύψαμε ότι η ύπαρξη αρχαϊκής κατάληξης δε σημαίνει και συνέπεια στην παρουσία αύξησης. Έτσι, ενώ βρίσκουμε οριστική έγκλιση παρελθοντικών χρόνων λείπει η

συλλαβική αύξηση ή αντιστρόφως υπάρχουν τύποι που φέρουν νεοελληνικές καταλήξεις και έχουν συλλαβική ή ακόμη και χρονική αύξηση μη τονούμενη (βλ. ενδεικτικά: *ανηγέρθησαν, αντικατεστάθη, απεδέχθη, απεδόθη, απεκτήθησαν, απηλλάγη, διεγράφησαν, διεκόπησαν, διετάχθη, εβλάβη, εδηλώθησαν, εδόθη, εδρεύην, εθίγη, εισήχθησαν, εκυρώθη* κ.ά.). Εν ολίγοις, απαντά το φαινόμενο της μίξης κωδίκων (code-mixing). Πρόκειται για μικτούς τύπους, οι οποίοι ακολουθούν μία ενδιάμεση δομή μεταξύ νεοελληνικής και καθαρεύουσας (Βαλεοντής & Κριμπάς 2014, σ. 51). Έτσι έχουμε κατάληξη αρχαιοελληνική χωρίς τη χρήση της αύξησης, η οποία σύμφωνα με την κλασική ΑΕ έμπαινε στο ρήμα ανεξάρτητα με το αν ήταν τονούμενη (I), αλλά και αντιστρόφως, βρίσκουμε τύπους με νεοελληνική κατάληξη και εσωτερική ή εξωτερική αύξηση (είτε χρονική είτε συλλαβική) μη τονούμενη (II):

(I) *αποκτήθησαν, αποκτώντο, αποτελείτο, αφαιρέθησαν, διατέθησαν, εκδίδοντο, εξαγόραζον, επιχειρείτο, κυκλοφορούντο, οριοθετείτο, οφείλετο, παραχωρούντο, συνομολογούντο, υποχρεούντο, φορολογείτο, χρησιμοποιείτο*

(II) *απωλέσουν, διετέθηκαν, διετύπωσαν, παρέσχαμε*

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τύπος *καταρτισθησάμενος*, ο οποίος δε φαίνεται να ανήκει σε κανέναν χρόνο σύμφωνα με τη γραμματική της ΑΕ. Μάλλον αποτελεί ατυχή σχηματισμό του συντάκτη για μετοχή παθητικού ή μέσου αορίστου καταλήγοντας σε συμφυρμό του *καταρτισθείς* και του *καταρτισάμενος*.

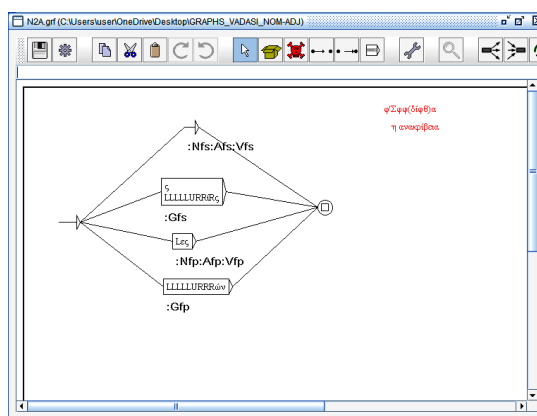
Τέλος, όσον αφορά τη διατύπωση του κανόνα στο θέμα της διατήρησης της χρονικής αύξησης (η-) βρίσκουμε ότι είναι προβληματική: «*Η τροπή του α > η διατηρείται όπου η κατάργησή της θα εμφανιζόταν ως βεβιασμένη*». Ο όρος «*βεβιασμένη*» είναι καθαρά υποκειμενικός.

- Εάν κάποιο ρήμα δεν ταιριάζει με καταλήξεις πιο νεοελληνικές, τότε αντικαθίσταται από:
  - ενεργητική διατύπωση
  - Παρακείμενο ή Υπερσυντέλικο
  - περίφραση:
    - θα είχαν παραιτηθεί όχι θα παραιτούνταν*
    - θα το χρησιμοποιούσαν και όχι θα χρησιμοποιούνταν*
    - πήρε προαγωγή και όχι προάχθηκε*

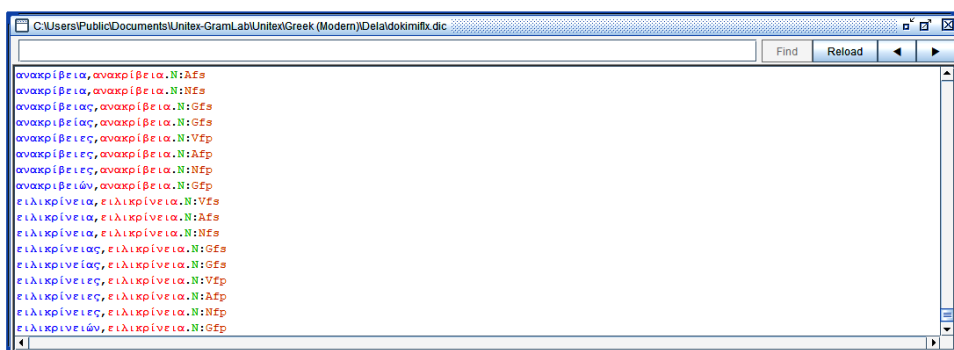
Πρόκειται για έναν κανόνα πολύ γενικά διατυπωμένο, ο οποίος αφήνει περιθώρια ελεύθερης επιλογής στην έκφραση/διατύπωση του συντάκτη. Δεν καθορίζεται το ακριβές κριτήριο που καθιστά το ρήμα λιγότερο ή περισσότερο νεοελληνικό. Δεν εξηγείται επίσης για ποιον λόγο τύποι, όπως *παραιτούνταν* ή *χρησιμοποιούνταν*, δεν είναι αποδεκτοί.

4 Το μορφολογικό λεξικό της ελληνικής έκδοσης του Unitex

Επειδή στόχος μας είναι η μορφολογική περιγραφή των λημμάτων της ειδικής γλώσσας των τραπεζικών συμβάσεων, ώστε να μπορούν τα προϊόντα της έρευνάς μας να εμπλουτίσουν την ελληνική έκδοση του προγράμματος ανάλυσης κειμένων Unitex⁴ και να αναγνωρίζονται αντίστοιχοι κατά τη μορφολογία τύποι με τη σειρά τους από αυτό, φροντίσαμε στους γράφους (Εικόνα 1) που αποτελούν τα μοντέλα κλιτικών παραδειγμάτων (Εικόνα 2) να προσθέσουμε και τύπους που αφορούν πιο αρχαϊκές μορφές. Η δουλειά αυτή έγινε μόνο στους γράφους που αφορούν τα ονόματα (Ουσιαστικά και Επίθετα) με κωδικό N και A αντίστοιχα. Όσον αφορά τα ρήματα δεν έγινε κάποια κωδικοποίηση, εφόσον η εργασία μας που αφορά το ηλεκτρονικό λεξικό περιορίζεται μόνο στη μορφολογία των ονομάτων και ορισμένων παγιωμένων εμπρόθετων φράσεων.

Εικόνα 1

Εικόνα 2

⁴ Βλ: <http://unitexgramlab.org/> και <http://infolingua.univ-mlv.fr/>

5 Συμπεράσματα

Το θέμα της μεταγραφής από το ένα σύστημα στο άλλο φαίνεται πως εγείρει πολλά ζητήματα που αφορούν τα όρια των συστημάτων, τα περιθώρια διπλοτυπίας, καθώς και το αιώνιο ερώτημα της επιστήμης της γλωσσολογίας, εάν η γλώσσα περιορίζεται, ρυθμίζεται και κανονικοποιείται και σε ποιον βαθμό. Οι Κατσιμαλή και Παναρέτου (1999, σ. 173) στην έρευνά τους σχετικά με τη μεταγραφή του Συντάγματος από την καθαρεύουσα στη δημοτική διαπίστωσαν πως σε όλες τις περιπτώσεις της συνθετικής καθαρεύουσας υπάρχει αντικατάσταση ενός λεξικού στοιχείου από περισσότερα και πως πρόκειται για μία διαδικασία η οποία είναι διαχρονική και κατά την οποία μετράει κανείς ταυτόχρονα στοιχεία που ανήκουν και στις δύο δομές. Αυτό είναι φυσιολογικό σε περιόδους μετάβασης από ένα σύστημα σε άλλο. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις στις οποίες παρατηρείται ότι η διπλοτυπία σε θέματα έκφρασης δε συμβαίνει μόνο σε μεταβατικές περιόδους για λόγους όπως είναι η συνήθεια, η άγνοια νέου συστήματος, η προκατάληψη, το αίσθημα κύρους κ.ά.

Σαράντα πέντε (45) χρόνια μετά τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση και τη μεταγραφή των νομικών κειμένων στη δημοτική, το θέμα των αρχαϊσμών δείχνει να μην ξεπεράστηκε με τους τρόπους που ορίστηκαν εξ αρχής. Η νομική γλώσσα φαίνεται πως χάραξε τη δική της πορεία παρά τους περιορισμούς, τις απαγορεύσεις, τις συστάσεις και τις γενικότερες προτάσεις. Αυτό που δείχνει να απασχόλησε τελικά τις επιτροπές καθώς έθεταν τους κανόνες ήταν ο βαθμός της δημοτικής γλώσσας, αλλά και των περιπτώσεων όπου θα επιτρεπόταν η καθαρεύουσα να κρατήσει ορισμένα στοιχεία της. Πρακτικά λοιπόν μιλάμε για ένα φάσμα το οποίο ορίζεται από το δίπολο μεταξύ δημοτικής και καθαρεύουσας. Πολλές ειδικές γλώσσες –και όχι μόνο– σχοινοβατούν ανάμεσα σε αυτό το δίπολο με αποτέλεσμα να μη μιλάμε για μία δημοτική νομική γλώσσα, αλλά μία νεοελληνική νομική γλώσσα χωρίς αυτό να σημαίνει πως πρόκειται για διγλωσσία. Άλλωστε, το λόγιο στοιχείο, όπως ορίζεται από τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Φλιάτουρα (2018, σ. 25) είναι κάτι το υποκειμενικό ανά ομιλήτη, καθώς και περιπτώσιολογικό ανά τεμάχιο, αλλά και ανά παράγωγο τεμαχίου, εξαρτημένο από κοινωνιογλωσσολογικούς και εν μέρει ψυχολογολογικούς παράγοντες, όπως από τον βαθμό αρχαιομάθειας και γλωσσομάθειας, τον βαθμό επίδειξης γοήτρου ή τη γλωσσική παράδοση.

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. και Φλιάτουρας, Α. (2018). Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής: Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο Α. Φλιάτουρας, Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (επιμ.), *Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική: Θεωρία, ιστορία, εφαρμογή*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 15–56.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1977). Η νεοελληνική στη διοίκηση. Στο: *Προβλήματα*

μεταγλωττισμού στη νεοελληνική γλώσσα. *Σειρά ομιλιών*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Σχολή Μωραΐτη, σ. 9–25 και σ. 161–187.

Αρμόδια Επιτροπή. (1986). Πώς θα καθιερωθεί η δημοτική γλώσσα στα νομικά κείμενα. Συμπεράσματα Αρμόδιας Επιτροπής. *Νομικό Βήμα* 34, σ. 988–992.

Βαδάση, Κ. και Φραντζή, Κ. (2017). ΒαπCo: Το Ελληνικό Σώμα Κειμένων Τραπεζικών Συμβάσεων. *Πρακτικά του 4ου Συνεδρίου Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. 11ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. 9–11 Νοεμβρίου 2017, σ. 255–264. Αθήνα: ΕΛΕΤΟ.

Βαλεοντής, Κ.Ε. και Κριμπάς, Π.Γ. (2014). *Νομική γλώσσα, νομική ορολογία: Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Νομικής Βιβλιοθήκη/Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας.

Γιαννόπουλος Κ. (1984). Η δημοτική γλώσσα και το Μονοτονικό σύστημα στη δικαστηριακή και τη συμβολαιογραφική πράξη (Συμβολή στην ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 38 του ν.1406/1983). *Νομικό Βήμα* 32, σ. 209–232.

Γιαννουλοπούλου, Γ. (2001). Η Νέα Ελληνική μετά τη διγλωσσία. Στο: *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σ. 160–164 Διαθέσιμο στο: http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_d3/d_3_thema.htm

Κατσιμαλή, Γ. και Παναρέτου Ε. (1999). Η μεταφορά του Συντάγματος στη Δημοτική. Παρατηρήσεις στο ύφος και τη γλώσσα. Στο: Τομέας Γλωσσολογίας (εκδ.): *Συνέδριο για την Ελληνική Γλώσσα. Αθήνα 29 Νοεμβρίου–1 Δεκεμβρίου 1976–1996. Είκοσι Χρόνια από την Καθιέρωση της Νεοελληνικής (Δημοτικής) ως Επίσημης Γλώσσας*. Αθήνα: Τομέας Γλωσσολογίας, σ. 171–181.

Μάνεσης, Α. (1999). *Η νεοελληνική γλώσσα στη νομική επιστήμη*. Αθήνα: Προσκήνιο.

Μάνεσης, Α., (1989). Επίμετρο. Το Σύνταγμα στη δημοτική γλώσσα, σε: του ίδιου, *Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986* σ. 98 επ. (και σε *Δίκαιο και Πολιτική* τ. σ. 13–14 σ. 69 επ.).

Μαθιάς, Σ. (1983). Η μεταγλώττιση των κωδίκων. *Ελληνική Δικαιοσύνη* 24, σ. 165–168.

Μαθιάς, Σ. (1978). Γλωσσική νομιμότητα. *Νομικό Βήμα* 26, 985–986 και στο: Εμμ. Βοϊκλής / Κ. Γιαννόπουλος / Στ. Μαθιάς / Γ. Παπαδημητρίου / Γ. Ρήγος (επιμ.). *Η δημοτική στη νομική πράξη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σ. 135–140.

Παναρέτου, Ε. (2009). *Νομικός Λόγος. Γλώσσα και Δομή των νόμων*. Αθήνα: Παπαζήση

Παπαθανασόπουλος, Θ. (1980). Νομικός Δημοτικισμός, Ιστορικό διάγραμμα, Κριτική ανασκόπηση βιβλιογραφίας 80 ετών, *Πειραϊκή Νομολογία*, τ. Β', 15–32 και στο: Εμμ. Βοϊκλής / Κ. Γιαννόπουλος / Στ. Μαθιάς / Γ. Παπαδημητρίου / Γ. Ρήγος (επιμ.). *Η δημοτική στη νομική πράξη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σ. 177–189.

Ρώτης, Β. (1988¹). Το χρονικό της μεταγλώττισης του Συντάγματος. Οι νομικές και τεχνικές δυσχερείες της. *Δίκαιο και Πολιτική* σ. 13–14, σ. 103–124.

Σιαμκούρης, Γ. (1983). Η μεταγλώττιση των κωδίκων (ο αντίλογος). *Ελληνική Δικαιοσύνη* σ. 24, σ. 168–171.

Σταυράκης, Α. (2010). *Νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Τριανταφυλλίδης, Μ. (1938). Νεοελληνική Γραμματική. *Ιστορική Εισαγωγή*. Αθήνα.

Φόρης, Β. (1977). Νομικά και δημοτική. Αφορμές από μια σημαντική συνέντευξη. Στο Εμμ. Βοϊκλής / Κ. Γιαννόπουλος / Στ. Μαθιάς / Γ. Παπαδημητρίου / Γ. Ρήγος (επιμ.). *Η δημοτική στη νομική πράξη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σ. 215–226.

Φόρης, Β. (1988). Σύνταξη ρηματική και σύνταξη ονοματική στα νομικά κείμενα (τα αφηρημένα ουσιαστικά). *Επιστημονική Επετηρίδα Αρμενόπουλου*, σ. 171–182.

Χατζησαββίδης, Σ. και Χατζησαββίδου, Α. (2009). *Γραμματική νέας ελληνικής γλώσσας* (Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου). Αθήνα: ΟΕΔΒ & Ελληνικά Γράμματα.

Χρηστίδης, Χ. (1963). *Ο Αστικός Κώδικας και το Γλωσσικό Ζήτημα. Εισαγωγικό σημείωμα*. (Ανάτυπο). Αθήνα.

Χρηστίδης, Χ. (1984). *Δημοτική και Νομικά. Πρόλογοι στις μεταγλωττίσεις νομικών κειμένων. Τρεις ομιλίες. Επίμετρο*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη.

Κωνσταντίνα Βαδάση

Υποψήφια Διδάκτορας

Εργαστήριο Πληροφορικής, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ηλ-ταχ.: vadasicon@gmail.com

Κατερίνα Θ. Φραντζή

Καθηγήτρια

Εργαστήριο Πληροφορικής, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ηλ-ταχ.: frantzi@rhodes.aegean.gr